

SAVARANKIŠKAS STUDENTŲ DARBAS MOKANTIS UŽSIENIO KALBOS BAIGIAMAJAME ETAPE

Vida Asanavičienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
el. paštas vvka@vv.vtu.lt

Nagrinėjamas studentų savarankiškas darbas mokantis užsienio kalbų baigiamajame darbo etape. Nagrinėti šią temą VGTU sąlygomis yra gana problemiška, kadangi užsienio kalboms mokytis šioje aukštojoje mokykloje skiriama mažiausiai valandų lyginant su kitomis Lietuvos aukštosiomis mokyklomis – tik keturi semestrai – verslo vadybos fakulteto studentams ir du semestrai – visų kitų fakultetų studentams. Būtent todėl yra gana sunku išskirti baigiamąjį užsienio kalbų mokymosi etapą. Tai įmanoma padaryti tik Verslo vadybos fakultete, nes čia užsienio kalbų mokomasi dvejus metus, t. y. keturis semestrus. Todėl darbe apsižvelgiama ties verslo vadybos fakulteto studentų kontingentu, nes čia galima išskirti baigiamąjį kalbų mokymo etapą. Siūlytina tokia šio fakulteto užsienio kalbų mokymo programos struktūra: pirmas ir antras semestrai – pirmasis darbo etapas, trečias semestras – antrasis etapas ir ketvirtas semestras – baigiamasis etapas. Pirmasis darbo etapas yra visų kalbinės veiklos rūšių, t. y. kalbant, skaitant, rašant ir klausant, pagrindinių mokymų ir įgūdžių ugdymas. Antrasis etapas būtų skirtas profesionaliai orientuotam kalbos mokymui. Pagaliau baigiamasis etapas, t. y. ketvirtas semestras, skirtas savarankiškam darbui. Jo metu dėstytojas turi parengti studentus, kad jie sugebėtų vartoti užsienio kalbą kaip profesinės komunikacijos priemonę.

Reikšminiai žodžiai: savarankiškas užsienio kalbos gebėjimų tobulinimas, profesionaliai orientuotos kalbos mokymas, skaitymo rūšių pobūdis, kalbos receptcija ir reprodukcija, mokomosios programos ir instrukcijos.

Įvadas

Nagrinėjant studentų savarankišką darbą, mokantis užsienio kalbos, galima būtų pabrėžti, kad savarankiškas darbas mokomajame procese yra siektinas tikslas, darbo forma ir pagaliau mokymo metodas. Parengti studentus savarankiškai kūrybiškai dirbti yra vienas iš svarbiausių aukštosios mokyklos uždavinių. Vienas iš galutinių tikslų ir uždavinių, mokant užsienio kalbos aukštojoje mokykloje, būtų išugdyti šiuos mokėjimus:

- gebėti savarankiškai vartoti užsienio kalbą profesinėje veikloje;

- galėti savarankiškai tobulinti užsienio kalbos žinias, mokėjimus ir įgūdžius (Teš 1995: 3–8).

Sprendžiant trečiojo darbo etapo savarankiško darbo organizacinius klausimus, taip pat ir kitus kalbos mokymo klausimus, pastebimas pereinamumas ir ryšys su kitais mokymo etapais. Tai pasireiškia kaip:

- 1) nusistovėjusi tendencija nuoseklaus perėjimo nuo koreguojamo ir kontroliuojamo savarankiško studentų darbo prie realios savarankiško darbo veiklos;

- 2) taikomi savarankiško darbo kontrolės būdai;
- 3) taikomos konkrečios savarankiško darbo kontrolės priemonės;
- 4) rengiama savarankiško dėstytojo darbo kontrolės metodika.

Baigiamojo mokymo etapo uždaviniai taip pat reikalauja mokomojo darbo turinio naujovių. Visa tai daro įtaką savarankiško darbo pobūdžiui, turiniui ir darbo apimčiai.

Tiriamąo darbo analizė

Trečiajame mokymo etape studentai privalo atlikti įvairias mokomąsias užduotis, kai skaito specialybės literatūrą (Mickonis 2005: 65–71). Vienas iš svarbiausių šio darbo etapo mokomųjų uždavinių turėtų būti išmokyti studentus savarankiškai keisti skaitymo pobūdį, atliekant numatytą darbo užduotį. Galima siūlyti tokias užduotis: susipažinti su teksto turiniu, rasti reikiamą informaciją, greitai peržiūrėti arba nuodugnai išanalizuoti tekstą. Be to, studentai privalo išmokyti įvairių gautos informacijos interpretavimo būdų: referavimo, anotavimo, vertimo.

Norint realizuoti šiuos tikslus, būtina intensyvinti savarankišką studentų darbą. Metodininkai tvirtina, kad nuolatinė studentų mokomoji veikla atliekant įvairias užduotis ir privaloma dėstytojo darbo rezultatų kontrolė padės realizuoti baigiamojo etapo mokomuosius tikslus. Tuo pačiu metu reguliarus ir didelės apimties literatūros skaitymas vėliau dėstytojui kontroliuojant padės įgyvendinti praktinius tikslus.

Savarankiškų darbų pobūdis, mokantis užsienio kalbą baigiamajame etape, kaip parodė I. Pavlovos (Павлова 1991: 43–47) tyrimai, turi keistis, nes kinta dėstytojo kontrolės kokybiniai ir kiekybiniai rodikliai. Trečiojo, t. y. baigiamojo, etapo paskirtis, I. Pavlovos teigimu, turėtų būti iš esmės pasirengimas eiliniam darbui auditorijoje, todėl dėstytojo kontrolės lygis yra gana aukštas.

Mano stebėjimai parodė, kad trečiojo etapo pradžioje reikia parengti ir atlikti auditorinių ir užklasinį pratybų ciklą, kuris padėtų parengti studentus savarankiškam darbui, kai didėja savarankiško darbo apimtis atliekant įvairias užduotis skaitant originalią literatūrą. Tai leidžia nuosekliai pereiti nuo savarankiško darbo, kai dėstytojas ribotai kontroliuoja studentus, prie savarankiško darbo, paremto savikontrolės elementais. Mūsų stebėjimai parodė (Velička 2005: 113–121), kad būtų tikslinga anksčiau minėtąjį ciklą pradėti jau antrojo etapo, t. y. trečiojo semestro pabaigoje. Metodininkų atliktas testavimas parodė, kad tuomet savarankiško darbo efektyvumas yra 17 % didesnis. Norint geriau tvarkyti ir organizuoti studentų savarankišką darbą mokant juos skaityti specialybės literatūrą, rekomenduojamos įvairios priemonės ir darbo pobūdis: įvairūs savarankiško studentų darbo kontrolės elementai ir mokomosios programos, kurias sudarytų užduočių kompleksas su savikontrolės raktais bei metodinių nurodymų pavidalo algoritmai. Įvairūs stebėjimai parodė (Asanavičienė 2004: 5–11), kad, norint išmokyti studentus savarankiškai skaityti mokslinius žurnalus, rekomenduojama parengti specialias programas – instrukcijas, kurios mokytų studentus analizuoti ir interpretuoti tekstų informaciją. Remdamasis programa, dėstytojas parodo studentams ekonomišką laiko požiūriu darbo būdus, pvz., kiekvienam žurnalo tipui konkrečios specialybės tema gali būti sudaryta programa, kuri mokytų studentus orientuotis žurnalo struktūroje, informuotų, kokią informaciją galima gauti vienoje ar kitoje žurnalo dalyje. Taip pat taikoma nemažai paieškos būdų reikiamai informacijai gauti, remiantis orientacinio skaitymo metu sudarytomis nuorodomis. Šie paieškos būdai gali būti pateikiami programose, kurias studentai privalo išanalizuoti savarankiškai.

Tolesnis darbas su specialybės žurnalais, reguliariai atliekant orientacinio ir apžvalginio skaitymo užduotis (taip pat ir auditorijoje užklasinio skaitymo metu), gali pasitarnauti

įtvirtinant išugdytus pasitelkus programą mokėjimus dirbti su konkrečios specialybės žurnalais užsienio kalba.

Mokant savarankiškai skaityti specialybės literatūrą, reikėtų ugdyti šiuos mokėjimus ir įgūdžius:

- 1) orientuotis užsienio kalbos sakinio struktūroje;
- 2) įveikti sunkumus, susijusius su gramatinių formų funkcijų įvairove;
- 3) naudotis receptyviuoju žodynu terminologine tema;
- 4) gebėti taikyti žodžių darybos modelius, atskleisti žodžių prasmę;
- 5) pagaliau – skaitant tekstus savarankiškai nustatyti žodžių prasmę.

Įvertinant įgūdžius, kurie buvo išugdyti per pirmąjį ar antrąjį savarankiško skaitymo etapus, reikia gauti tinkamą informaciją remiantis specialiaisiais būdais. Baigiamajame mokymo etape savarankiško darbo metu rekomenduotina perskaityti tekstus ir atlikti įvairias užduotis pagal pateiktus metodinius nurodymus. Studentų savarankiškas darbas šiuo atveju koordinuojamas pasitelkiant metodinius nurodymus, kurie kreipia studento darbą teisinga linkme. Savarankiškas studentų darbas gali būti tvarkomas patarimais (retoriniais klausimais), pavyzdžiais-modeliais, koreguojant užduočių rezultatus naudojant grįžtamąjį ryšį. Darbas su tokiomis programomis išmokys studentus įvairių būdų, kaip realizuoti informacinio, apžvalginio ir studijinio skaitymo prioritetus. Studentai galės visa tai naudoti savarankiškos veiklos kalbinės komunikacijos tikslams pasiekti.

Jeigu baigiamajame darbo etape, kontroliuojant namų darbus, studentų grupėse nustatomas nepakankamas žinių kiekis, rekomenduojama individualiai kartoti ir įtvirtinti šiuos mokymo dalykus, pasitelkiant tam tikras mokymo programas ir atliekant pratimus su atsakymais savikontrolei.

Trečiajame, t. y. baigiamajame, darbo etape studentai, vadovaujant dėstytojui, privalo išmokyti tokių teksto informacijos perteikimo

būdų – anotacija, referatas, vertimas, konspektavimas raštu arba žodžiu.

Šiuolaikiniai lingvistikos ir metodikos tyrimai (Bejze 1988: 3–102) leidžia parengti atmintinę, įvairių rūšių anotacijas, referatus ir pateikti metodinius nurodymus studentams, kaip reikia anoutuoti ir referuoti tekstą.

Darbo pradžioje dėstytojas auditorijoje privalo išaiškinti studentams sąvoką „auditorijos algoritmas“. Jis privalo praktiškai parodyti studentams, kaip šiuo algoritmu naudotis ir įtvirtinti pradinius darbo įgūdžius. Paprastai tai daroma taip: dėstytojas su studentais sudaro pirmąją anotaciją arba referatą rekomenduojamuoju algoritmu. Vertimo įgūdžiams ugdyti taip pat rekomenduojame parengti nemažai metodinių nurodymų savarankiškai panašioms mokomiesiems veiksmams atlikti. Šie metodiniai nurodymai pateiktini su rekomendacijomis, kad studentai galėtų versti sudėtingas gramatines konstrukcijas. Taip pat turėtų būti pateikiamas sąrašas dažniausiai vartojamų santrumpų, terminų, kurie yra dažnesni mokslineje-techninėje literatūroje.

Nuolatinis pratinimasis savarankiškai atlikti mokslinės-metodinės literatūros skaitymo užduotis ir įvairiais būdais pateikti gautą informaciją (anotacija, referatas, vertimas) padeda dėstytojui kontroliuoti ir koreguoti užduočių atlikimą bei leidžia studentams išugdyti gebėjimą savarankiškai atlikti šią veiklos rūšį.

Yra žinoma, kad savarankiškas darbas gali būti atliekamas praktinio darbo pratybomis (auditorijoje, laboratorijoje), taip pat ir užklausinio darbo metu.

Lyginant su pirmuoju ir antruoju kalbos mokymo etapu, baigiamajame etape per praktinės pratybas daugiau dėmesio reikėtų skirti individualioms savarankiško darbo formoms rengti, kurių tikslas yra pasirengti kolektyviniam darbui, kuris yra kontroliuojamas dėstytojo. Tai yra susiję su perskaitytų ir išklaustų tekstų padidėjusia apimtimi. Šiame darbo etape analogiškai būtų galima mokyti ne tik skaityti tekstą ir jo klausytis, bet ir taisyklingai rašyti. Auditorijoje savarankiškai

išklausius audiotekstus, skirtingai nuo pradinio darbo etapų kartu su garso įrašais gali būti dažnai naudojamos kino audiovizualinės priemonės (Методические указания 1987: 3–59). Šiame straipsnyje, nagrinėjant savarankiško darbo įgūdžių ugdymo problemą, iš esmės akcentuojama viena kalbinės veiklos rūšis – skaitymas. Mano pedagoginio darbo patirtis leidžia manyti, kad panaši darbo metodika gali būti taikoma mokant ir kitų kalbinės veiklos rūšių, tokių kaip kalbėjimas ir rašymas. Tačiau tai būtų jau kito straipsnio tyrimo objektas.

Šiame straipsnyje ne kartą buvo pabrėžiama, kad, organizuojant studentų savarankiško darbo mokymą, rengiant darbo metodiką, ugdančią šio darbo adekvačius mokėjimus ir įgūdžius, daug reikšmės suteikiama kontrolės elementams. Todėl paskutinėje straipsnio dalyje norėtusi sustoti ties šiuo klausimu ir panagrinėti jį išsamiau.

Teorinių metodikos darbų analizė (Беспалко 1988: 42–73; Штутльман 1994: 37–59) rodo, kad kalbinę, taip pat ir savarankišką veiklą sudaro:

- 1) tikslas, kuris atsiranda remiantis motyvacija;
- 2) vykdymas;
- 3) kontrolė.

Šioje trinarėje struktūroje visi komponentai yra vienodai svarbūs. Dėstant užsienio kalbas kontrolė traktuojama pirmiausia kaip mokomoji, koreguojančioji, tvarkančioji mokomąjį darbą priemonė. Žinoma, kai kuriais atvejais kontrolė gali būti ir kaip drausminamoji priemonė. Mokant užsienio kalbų bei rengiant mokomąsias priemones, turi būti apibrėžta:

- 1) kontrolės rūšys;
- 2) kontrolės priemonės;
- 3) bendrieji ir specifiniai reikalavimai, keliami kontrolės priemonėms;
- 4) kontrolės objektai mokymo procese, jos įgyvendinimo būdai ir priemonės.

Kontrolės objektai yra kalbos dalykai (gramatika, leksika), taip pat mokėjimai ir įgūdžiai, kurie padeda studentams aktualizuoti kalbos dalykus komunikacijos tikslams.

Suderinus metodinius ir organizacinius kontrolės atlikimo reikalavimus, galima išskirti esamą ir galutinę kontrolę. Atsižvelgiant į kontroliuojančius asmenis, išskiriama:

- 1) dėstytojo kontrolė;
- 2) studentų tarpusavio kontrolė;
- 3) savikontrolė.

Metodininkai teigia, kad, mokantis pagal mokomąją programą, visuomet turėtų būti mokymo taisyklės. Mokantis pagal tokias programas, formuojami savikontrolės įgūdžiai, be to, tai yra viena iš gerų priemonių kalbai išmokti. Ugdant savarankiško darbo įgūdžius, tai yra ypač vertinga.

Naudojantis tarpusavio kontrole ir savi-kontrolė mokymo procese, pasitaiko nemažai sunkumų. Esmingesni iš jų yra šie:

- 1) kai studentai nemoka susieti mokymosi su anksčiau įgytomis žiniomis;
- 2) silpni tarpusavio ir savikontrolės mokėjimai ir įgūdžiai;
- 3) nesuprantama savikontrolės svarba;
- 4) nėra tikrų kontrolės motyvų.

Nekalbinėje aukštojoje mokykloje naudojamos šios kontrolės priemonės:

- 1) pratimai;
- 2) testai;
- 3) mokomųjų programų kontrolės komponentai;
- 4) euristinio pobūdžio kontrolės užduotys (Рапопорт 1987: 13–19).

Metodikos kontrolės priemonėms keliami tiek bendrieji, tiek specifiniai reikalavimai. Bendriesiems reikalavimams priskirtini:

- 1) pasirinkta kontrolės priemonė turėtų atitikti mokymo sąlygas;
- 2) kontrolės priemonės turėtų būti veiksmingos ir patikimos;
- 3) jos turėtų sudaryti galimybę nesunkiai nustatyti išmokimo lygį;
- 4) kontrolės priemonė turėtų būti pakankamai efektyvi;
- 5) metodinių tikrinimo priemonių naudojimo galimybė turėtų būti reali.

Specifiniams metodikos kontrolės priemonių reikalavimams priskirtini:

- 1) būtina, kad kontrolinė užduotis atitiktų kalbinės veiklos rūšies pobūdį;
- 2) kontrolinė užduotis turėtų atitikti kalbos aktyvizacijos lygį ir kalbinių mokėjimų ugdymo pakopą. Šie bendrieji ir specifiniai reikalavimai buvo nustatyti per ilgus pedagoginio darbo metus ir ne kartą patikrinti praktiškai. Manychiau, kad šios metodikos kontrolės priemonės gali būti naudingos ir efektyvios ugdant studentų savarankiško darbo įgūdžius mokantis užsienio kalbų.

Išvados

Savarankiškų studentų darbų pobūdis baigiamajame etape turėtų skirtis nuo pirmojo ir antrojo etapo darbų pobūdžio. Tai susiję su dėstytojo mokomojo darbo kontrole.

Svarbiausi baigiamojo etapo tikslai turėtų būti šie:

- a) išugdyti studentų gebėjimus savarankiškai vartoti užsienio kalbą profesinėje veikloje;
- b) gebėti savarankiškai tobulinti užsienio kalbos žinias, mokėjimus ir įgūdžius;
- c) suteikti savo kalbinei kompetencijai naujų aktualizacijos galimybių.

Parengti darbo metodiką, kuri leistų racionaliai didinti išmoktinių dalykų apimtį.

Ypač kruopščiai parengti mokomosios kontrolės kompleksą, kuris ne tik kontroliuotų studentų darbą, bet ir kreiptų jį reikiama linkme, jį koreguotų ir gerintų.

Sudarant mokomosios kontrolės kompleksą reikia griežtai laikytis bendrosios metodikos reikalavimų.

Mickonis, J. 2005. „Skaitymo mokymo metodika baigiamajame darbo etape“, *Santalka* 14 (3): 65–71.

Velička, A. 2005. „Kalbų dėstymo metodikos tiriamieji metodai“, *Filologija* 13: 113–121.

Беспалко, В. 1988. *Опыт разработки критериев качества усвоения знаний*. Москва: Просвещение.

Вейзе, А. 1988. *Реферирование текста*. Минск: Высшая школа.

Гез, Н. 1995. „Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований“, *Иностранные языки в школе* 2: 3–8.

Методические указания по проведению киноуроков в неязыковом вузе. 1987. Москва: МГПИИЯ им. М. Тореца.

Павлова, И. 1991. *Некоторые проблемы разработки программированных пособий*. Москва: Просвещение.

Рапопорт, И. 1987. *Тесты в обучении иностранным языкам в средней школе*. Таллинн: Просвещение.

Штульман, Э. 1994. *Проблема контроля при обучении иностранному языку в вузе*. Таганрог: Изд-во университета.

Literatūra

Asanavičienė, V. 2004. „Skaitymo įgūdžių bei mokėjimų kontrolė“, *Filologija* 12: 5–11.

STUDENTS INDEPENDENT WORK WHILE LEARNING A FOREIGN LANGUAGE AT THE FINAL STAGE

Vida Asanavičienė

The paper considers the problem of independent work while learning a foreign language at the final stage. The following aims of independent work are emphasized in the article: teaching students to use a foreign language in their professional activity, developing students' abilities and skills to improve their knowledge of a foreign language on their own. Analysing the problem of independent work, the conclusion has been drawn that appropriate methods mainly consisting of complex measures of teaching control should be developed. The structure of the above complex is discussed and the methodical principles of developing the abilities and skills of independent work are presented.

Keywords: independent improvement of foreign language skills, teaching of a professionally oriented language, types of reading, reception and reproduction of the language, teaching programmes and instructions.

Įteikta 2007-02-06; priimta 2007-04-18